
Indikatorji za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini¹

VARSTVOSLOVJE,
letn. 22
št. 1
str. 43–60

Anja Kolak

Namen prispevka:

Namen prispevka je opredeliti ključne dejavnike tveganja za radikalizacijo posameznika, umestitev ranljivih skupin socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini v proces radikalizacije ter na podlagi empiričnih izsledkov raziskave za obe ranljivi skupini predlagati indikatorje za prepoznavanje radikalizacije.

Metode:

Raziskovalna metodologija je kombinacija kabinetnega in terenskega dela. Del s pregledom znanstvene literature je namenjen teoretičnemu razumevanju fenomena radikalizacije, terensko delo z izvedbo intervjujev pa pridobivanju informacij o zaznavanju radikalizacije. Intervjuje smo izvedli s predstavniki državnih institucij v Republiki Sloveniji, ki pokrivajo področje zaposlovanja, družinske politike in izvajajo socialnovarstvene storitve, za analizo percepcije radikalizacije laične javnosti pa smo izvedli spletno anketo med študenti Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru.

Ugotovitve:

Rezultati spletne ankete kažejo, da so pri preprečevanju radikalizacije centri za socialno delo, nevladne organizacije in izobraževalne institucije srednje učinkoviti. Intervjuvanci področja radikalizacije in nasilnega ekstremizma ne poznajo dobro, sam pojem radikalizacije pa pomensko povezujejo z drugimi bolj prepoznavnimi oziroma tradicionalnimi oblikami nasilja, kot so fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje. Dejavnikov tveganja za radikalizacijo socialno ogroženih oseb in udeležencev nasilja v družini ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za tesno povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi posameznih dejavnikov znotraj posamezne skupine. Brezposelnost je v povezavi z nasiljem v družini del širšega konteksta okoliščin, ki jih skupaj oblikujejo socialno-psihološki, splošno družbeni in socialno-ekonomski dejavniki, tako lahko iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje radikalizacije identificiramo v obeh ranljivih skupinah.

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi v RS (šifra: CRP V5-1735), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za notranje zadeve RS. Projekt izvajata Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Kljub visoki odzivnosti intervjuvancev smo zajeli majhen del svetovalcev in strokovnih delavcev, zato rezultatov ne moremo posploševati na celoten sistem obravnave radikalizacije znotraj sistema Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Praktična uporabnost:

Z raziskavo smo identificirali indikatorje za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini. Rezultati raziskave so lahko dobra osnova za umestitev indikatorjev za preprečevanje radikalizacije v že aktualne Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini oziroma v druge zakonske in siceršnje pravne okvire, ki urejajo podobna področja.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek bralcu predstavi rezultate analize percepcije radikalizacije izbranih deležnikov in laične javnosti, ki v Sloveniji še ni bila narejena. Predlagani indikatorji lahko pomembno prispevajo k celostnemu pristopu prepoznavanja in preprečevanja radikalizacije v Sloveniji.

UDK: 364.614+343.3

Ključne besede: socialno ogroženi, brezposelni, nasilje v družini, dejavniki tveganja, indikatorji radikalizacije

Indicators for Detection of Radicalization of Socially Endangered and Participants of Domestic Violence

Purpose:

The purpose of the paper is to identify key risk factors for radicalization of an individual, integration of vulnerable groups as socially endangered and participants of domestic violence into the process of radicalization, and based on the empirical research findings propound indicators for detection of radicalization in both vulnerable groups.

Design/Methods/Approach:

The research methodology is divided into two approaches: office and field research. A review of the scientific literature is proposed to deliver a theoretical understanding of the radicalization phenomenon, and a fieldwork for conducting interviews for gathering information on the perception of radicalization. Interviews were conducted with representatives of Slovenian institutions, primarily covering the fields of employment, family policies and social care services. In order to analyze the perception of radicalization of the lay public, we conducted an online survey among students of the University of Ljubljana and the University of Maribor.

Findings:

According to the respondents, in the field of the radicalization prevention efforts, social centres, NGOs and educational institutions are relatively high successful. Interviewees are unfamiliar with radicalization and violent extremism,

therefore they often find the semantic connection through other violence manifestations that have more “identifiable” and “traditional” forms, like physical, psychological, sexual and economic violence. Risk factors of radicalization of socially endangered and participants of domestic violence cannot be discussed separately, since there is a close connection and interlace of a different factors groups, and as of individual factors in one group. In a broader context unemployment is connected with domestic violence, which are formed together with socio-psychological, social and socio-economic factors, similar or identical indicators of radicalization can be recognised in both vulnerable groups.

Research Limitations/Implications:

Despite the high interviewees’ responsiveness, we covered a small part of counselors and professionals, so the results cannot be generalized to all organizational units of the Ministry of Labor, Family, Social Affairs and Equal Opportunities.

Practical Implications:

The study results identified key risk factors for the radicalization, plus indicators for identifying radicalization of an individual level. Both factors and indicators can be implemented into existing legislation - for example, in the guidelines for identifying domestic violence, which are defined in the Groundwork of dealing with domestic violence, or in other legal acts that regulate similar policy areas.

Originality/Value:

The article presents the perception of radicalization of selected stakeholders and the lay public. Presented research is the first one in Slovenia reflecting this topic. The proposed indicators can make a significant contribution to a holistic approach in identifying and preventing radicalization in Slovenia.

UDC: 364.614+343.3

Keywords: socially endangered, unemployed, domestic violence, risk factors, radicalization factors

1 UVOD

Radikalizacija, ki vodi v nasilni ekstremizem ali novačenje za namen terorizma, predstavlja varnostno tveganje za državljane in nacionalno varnost. Temeljna naloga (demokratske) družbe je na eni strani zaščita njene ustavne ureditve in varnosti, na drugi zaščita posameznika in skupnosti pred grožnjami kriminalnih združb, radikaliziranih skupin ali posameznikov. Ključno za doseganje tega cilja je razumevanje elementov procesa radikalizacije, poznavanje izvorov konfliktov in spremljanje javnega diskurza ter pravočasno (pred)ukrepanje v ključnem trenutku, ki posameznika ali manjšo skupino zaradi različnih motivov spodbudi, da deluje zoper družbo in skupnost. Socialno odtujeni, čustveno nestabilni, versko indoktrinirani in nezaposleni posamezniki so zaradi svoje ranljivosti in pod vplivom več različnih dejavnikov lahko dovzetnejši za nasilna vedenja, kriminaliteto in terorizem (Buzawa et al., 2015; Hudson, 1999). Spomin na morilski pohod Andersa Behring Breivika na Norveškem leta 2011 in bombni napad bratov

Carnajev leta 2013 na bostonskem maratonu nas opomni, da lahko radikaliziran posameznik ali majhna skupina povzroči veliko zla.

Ob izvajanju preventivnih ukrepov za preprečevanje ekstremizma vseh oblik in priprav podpornih programov za deradikalizacijo se vlade EU in strokovnjaki s področja varnosti in obrambe pripravljajo na implementacijo t. i. diagnostičnih orodij, s katerimi bi lažje prepoznavali in spremljali posameznike ali manjše skupine, ki družbi predstavljajo grožnjo. V smeri prepoznavanja radikalizacije za prispevku na podlagi teoretičnih izhodišč naredimo pregled dejavnikov tveganja za radikalizacijo, umestimo ranljivi skupini *socialno ogroženi – brezposelni in udeleženci nasilja v družini* v proces radikalizacije ter za obe ranljivi skupini, glede na rezultate raziskave, predlagamo indikatorje za prepoznavanje radikalizacije. Iz konteksta celotnega prispevka je razvidno, da dejavnikov tveganja za radikalizacijo socialno ogroženih – brezposelnih in udeležencev nasilja v družini ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za tesno povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi samih dejavnikov znotraj posamezne skupine (Global Center on Cooperative Security, 2018; Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE], 2014; Ranstorp, 2016). Brezposelnost se v povezavi z nasiljem v družini omenja kot eden od prevladujočih dejavnikov (povečanega) tveganja za pojav nasilja (Šimenc, 2015) ter kot dejavnik tveganja za kazniva dejanja na splošno (Buzawa et al., 2015). Ob razumevanju, da je brezposelnost v povezavi z nasiljem del širšega konteksta okoliščin, ki jih oblikujejo socialno-psihološki, splošno družbeni in socialno-ekonomski dejavniki, smo postavili hipotezo, da *iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje morebitne radikalizacije lahko identificiramo tako v ranljivi skupini socialno ogroženi kot v skupini udeleženci nasilja v družini*.

V sklepnem delu prispevka naredimo premestitev poudarka z dejavnikov tveganja in indikatorjev za prepoznavanje radikalizacije tudi na druge dileme in odprta vprašanja, ki se pojavljajo na področju preprečevanja radikalizacije in vzpostavitve celovitih protiukrepev v Republiki Sloveniji.

2 DEJAVNIKI TVEGANJA ZA RADIKALIZACIJO

Pri proučevanju procesa radikalizacije, ki lahko vodi v nasilni ekstremizem, ne moremo mimo vprašanja, zakaj (?) se pravzaprav pojavi.

Dejavnikov tveganja, ki posameznika lahko pahnejo v radikalizacijo, in indikatorjev, ki lahko kažejo njegovo namero ali večjo dovzetnost, je veliko. Proučujemo in spremljamo jih lahko na makro- (družbeni), mezo- (skupinski) in mikro- (individualni) ravni, pri čemer vsaka od ravni prinaša širok nabor različnih potisnih in vlečnih (angl. *push and pull*) dejavnikov (Ranstorp, 2016; Veldhuis in Staun, 2009). V strokovnih razpravah velja, da je radikalizacija nelinearen proces, v katerem imajo sociološki in politični dejavniki enako vlogo kot ideološki in psihološki dejavniki. Je rezultat konvergence posameznikove (življenjske) poti in njegovega prepričanja v sistem, ki opravičuje nasilje ter hkrati slabi čut za dojetanje grožnje lastni identiteti in moralnim vrednotam (Dzhekova et al., 2017). Po Khosrokhavarju (2017) teoretični koncepti, ki pojasnjujejo proces radikalizacije, temeljijo predvsem na kulturnih, političnih, psihosocialnih in mednarodnih dejavnikih ter na dejavnikih, ki jih identificiramo znotraj radikaliziranih skupin in v medijskem prostoru.

Ranstorp (2016) nasilni ekstremizem konceptualizira in opredeljuje skozi prizmo kalejdoskopa več dejavnikov, ki se medsebojno združujejo in prepletajo ter pri tem ustvarjajo številne posamezne kombinacije. Avtor predlaga večplastno tipologijo dejavnikov, pri kateri *osnovne oblike skupin dejavnikov* in *posameznih dejavnikov* znotraj teh skupin z medsebojnim prepletanjem ustvarjajo zapletene kombinacije dejavnikov, ki vplivajo na posameznika in ga lahko vodijo v radikalizacijo in nasilni ekstremizem. Skupine indikatorjev so: [1] osebnostni socialno-psihološki dejavniki; [2] socialni dejavniki; [3] politični dejavniki; [4] ideološki in religijski dejavniki; [5] kulturne in identitetne stiske; [6] travma in drugi sprožilni mehanizmi ter trije dejavniki, ki so *pogonski stroj* za radikalizacijo: [7] skupinska dinamika; [8] »radikalizatorji« in »groomerji« ter [9] vloga socialnih medijev.

Za naš prispevek omenimo še razvrščanje dejavnikov tveganja za radikalizacijo na *vlečne* in *potisne*. Med slednje Ranstorp (2016) prišteva zamere do družbe, politike in gospodarstva; občutek nepravilnosti in diskriminacija; osebne stiske in tragedije; frustracija; odtujenost; fascinacija nad nasiljem; iskanje smisla življenja; kriza identitete; socialna izključenost (tudi marginalizacija); splošno razočaranje nad družbo – demokracijo; polarizacija, itd. Vlečni dejavniki pa se nanašajo *neposredno na osebne občutke posameznika* in so: občutek pripadnosti – ideologiji ali družbenemu omrežju; občutek moči in nadzora; občutek zvestobe in predanosti; občutek navdušenja in pustolovščine; graditev identitete na ideologiji; zasluge in junaštvo, odrešitev itd. Medsebojno vplivanje *potisnih* in *vlečnih* dejavnikov, po Kruglanski et al. (2014), lahko na posameznika deluje v obliki t. i. motivacijske sile (angl. *motivational force*).

Posameznik je izpostavljen več posrednim ali neposrednim vplivom na različnih (strukturnih) ravneh in (družbenih) okoljih. Dejavniki tveganja za radikalizacijo posameznika oziroma za njegovo namero pogosto izvirajo iz preteklih travmatičnih izkušenj ali *zamer do nečesa*, običajno povezano s pojavom *socialne neenakosti kot obliko družbene krivice*. Pri tem imajo pomembno vlogo širši mednarodni in nacionalni prostor ter druge situacijske okoliščine, ki ustvarjajo ugodno okolje za aktivno novačenje in rekrutiranje oseb. Ne smemo pozabiti tudi na družbene, ekonomske in politične okoliščine, ki povečujejo pojavnost *osebnostnih socialno-psiholoških dejavnikov*, ki pri posamezniku sprožijo različne *psihološke procese* in so lahko vzrok za radikalizacijo (Deckard in Jacobson v Verkuyten, 2018).

OSCE (2014) v priročniku *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism* radikalizacijo opredeljuje kot dinamičen proces, v katerem se ustvarjajo ugodne okoliščine za morebitno teroristično nasilje v imenu namišljenih višjih ciljev posameznikov, ki so lahko celo prepričani, da delujejo legitimno. Radikalizacija, ki vodi v nasilni ekstremizem ali v novačenje za namen terorizma, se dogaja v različnih okoliščinah, na različne načine ter z različno hitrostjo. Vsak posamezni primer radikalizacije in novačenja za terorizem je rezultat edinstvenega preseka ugodnega okolja z osebnimi okoliščinami in psihologijo posameznika. Za prepoznavanje ekstremistov in teroristov noben profil posameznika ni popoln, prav tako noben dejavnik ali indikator oziroma kombinacija teh ne (po)kaže posameznikove dovzetnosti za radikalizacijo.

Predispozicije in osebnostne lastnosti posameznika so za spremljanje procesa radikalizacije pomembni elementi, vendar proučevanje fenomena hkrati tudi otežujejo. Strokovnjaki vzroke temu pripisujejo številnim dejavnikom tveganja in njihovi medsebojni zapleteni prepletenosti, ki se pri vsakem primeru povezujejo na edinstven način (Global Center on Cooperative Security, 2018; OSCE, 2014). Na drugi strani Stern (2016) opozarja, da vsak posameznik, ki se sooča s težkimi socialnimi razmerami, ni pripravljen *uveljavljati svoje pravice* s silo in z orožjem.

3 DEJAVNIKI TVEGANJA ZA RADIKALIZACIJO SOCIALNO OGROŽENIH IN UDELEŽENCEV NASILJA V DRUŽINI

Pri formulaciji indikatorjev za prepoznavanje radikalizacije posameznikov znotraj ranljivih skupin *socialno ogroženi – brezposelni in udeleženci nasilja v družini* se v nadaljevanju prispevka usmerjamo na tri skupine dejavnikov, ki so med seboj tesno povezani ter so ključni pri prepoznavanju indikatorjev omenjenih ranljivih skupin.

[1] Skupino dejavnikov, ki temeljijo na zamerah in emocijah, Ranstorp (2016) poimenuje *osebnostni socialno-psihološki dejavniki*. V skupino avtor prišteva odtujenost in izključenost; jezo in razočaranje; zamere in močan občutek krivice; občutek ponižanja; togo razmišljanje; popačena percepcija; teorije zarote; občutek žrtve; občutke osebne ranljivosti in protikulturne težnje. Drugo skupino dejavnikov, ki je prav tako pomembna za našo raziskavo, avtor imenuje [2] *socialni dejavniki*, v skupino umešča socialno izključenost, marginalizacijo in diskriminacijo (dejanska ali namišljena), omejeno socialno mobilnost, omejeno izobraževanje in zaposlovanje, kriminaliteto, slabo socialno kohezijo in samoizključitev iz družbenih okvirov.

Pri proučevanju širših družbenih okoliščin in strukturnih dejavnikov tveganja, ki lahko vodijo v radikalizacijo, se je med drugim treba ozreti tudi na prizadevanja in akcije na relevantnih področjih, ki niso nujno neposredno povezana z ukrepi proti kriminalu in terorizmu. Eno teh področij², ki jih poudarjajo avtorji (OSCE, 2014), so [3] *negativni socialno-ekonomski dejavniki*³, med katere prištevajo korupcijo, slabo vladanje in visoko *brezposelnost*, zlasti tisto pri mladih⁴.

2 Identificirana področja so še: (1) krepitev demokratičnih politik, institucij in pravne države, spodbujanje dialoga med državo in družbo ter zagotavljanje spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin; (2) boj proti nestrpnosti in diskriminaciji ter spodbujanje medsebojnega spoštovanja, sožitja in skladnih odnosov med etničnimi, verskimi, jezikovnimi in drugimi skupinami; (3) preprečevanje nasilnih konfliktov ter spodbujanje mirnega reševanja sporov in reševanje obstoječih konfliktov (OSCE, 2014).

3 Brezposelnost ima za družbo in posameznika ekonomske ter socialne posledice, vpliva tudi na zaviranje gospodarske rasti (Cvahte, 2004). Ekonomsko ozadje držav, ki podpirajo upornike in teroriste (Al Kaida) razkriva, da so države podpornice tako revne kot srednje premožne države. Alžirija, Egipt, Indija, Indonezija, Pakistan, Filipini, Suadova Arabija in Uzbekistan se soočajo z vrsto gospodarskih težav in dokaj nizkim GDP, visoko stopnjo brezposelnosti ter s stagnacijo razvoja in rasti. Takšna zaostalost ni presenetljiva, saj so revnejše države bolj izpostavljene družbenim uporom kot premožne in prav ti upori so (lahko) ovira za gospodarski razvoj (Brown et al., 2010).

4 Na mlade posameznike, ki so najbolj dovzetni za radikalizacijo, vplivajo dejavniki, kot so občutek izključenosti, krivica in diskriminacija; slabša dostopnost do izobraževanja in zaposlitve; nasilje v družini ali državi ter morebitna predhodna kazniva dejanja (Global Counterterrorism Forum, 2015).

3.1 Socialno ogroženi – brezposelni

Empirični podatki raziskav s področja terorizma in politične psihologije kažejo, da se posamezniki pogosto vključujejo v organizirane kriminalne združbe z namenom vzpostavljanja močnih vezi z drugimi člani in podobno mislečimi in ne v tolikšni meri z namenom doseganja politične(ga) oblasti in vpliva. Brown et al. (2010) razloge za to vidijo v tem, da se teroristične organizacije usmerjajo v rekrutacijo tistih posameznikov, ki so socialno izolirani, in ne (toliko) v tiste, ki imajo jasno izoblikovane (politične) cilje oziroma so že aktivni v drugih (političnih) organizacijah.

Ko govorimo o *socialni izoliranosti*, se navezujemo na *socialno izključenost*, ki odraža nesprejemanje posameznika ali skupine ljudi s strani družbenega okolja. Socialna izključenost se lahko pojavi po dalj časa trajajočem materialnem pomanjkanju, ko se ljudje počasi izključujejo iz družbenega dogajanja in postanejo socialno, kulturno in politično izolirani. Človeku lahko odvzema njegove temeljne pravice in je povezana z revščino, prikrajšanostjo ter nestrpnostjo. Gre za problem, ki odraža neenakost posameznikov ali skupin prebivalstva in njihove participacije v družbi (Hvalič Touzery, 2018). Socialno izključevanje posameznikov se pogosto začne z materialnim pomanjkanjem, do katerega lahko privede dolgoročna *brezposelnost*⁵.

Brezposelnost ni le ekonomska kategorija, je tudi socialna in je po mnenju Svetlika (1985) med posamezniki in skupinami prebivalstva neenakomerno porazdeljena. Kot socialna kategorija povzroča diskriminacijo in stopnjuje socialno razslojevanje, dodaja avtor. Ignjatović (2002) meni, da zaposlovanje predstavlja pomemben vir socialne integracije, medtem ko *brezposelnost pomeni dejavnik tveganja*, s tem tudi *marginalizacijo* in *socialno izključevanje posameznika*.

Abbas (2007) pojasnjuje, da vse večja razširjenost političnega radikalizma izhaja iz strukturnih dejavnikov – ekonomski, politični, socialni – in kulturnih dejavnikov – spol, rasa in narodnost. *Ekonomska* in *socialna izključenost*, *revščina* ter *neustrezen izobraževalni sistem* so tisti (potisni) dejavniki, ki med mladimi moškimi povečujejo odtujenost in frustracije. Številni mladi muslimani živijo na segregiranih območjih in v prenaseljenih domovih, pri čemer se soočajo z brezposelnostjo, kar še dodatno krepí nezaupanje v družbeni sistem in povzroča nasprotovanja. Ti dejavniki lahko vplivajo na posameznikovo dovzetnost za nasilje in radikalizacijo. Po mnenju Muršiča (2012) je danes redkokdo zaščiten pred ekonomskimi, bivanjskimi, identitetnimi in drugimi negotovostmi. Večina ljudi je potopljena v globalizirano kulturo, ki oglašuje večini populacije nedosegljiv način življenja. Takšna kulturna vključenost in neugoden strukturni položaj pri ljudeh vzbudita neprijetna čustva, kot so nezadovoljstvo, bes, prezir, sovraštvo, tesnoba, strah, razočaranost, žalost, zavist, sram in celo samoprezir. To lahko vodi v nasilno izražanje čustev v medosebnih odnosih (Muršič, 2012).

V globalnem svetu se vrzel med stopnjo izobrazbe in ustrezno zaposlitvijo povečuje, ob tem pa Rabasa in Benard (2015) vidita tudi *korelacijo med pomanjkanjem*

⁵ *Brezposelnost je stanje, ko se del pripadnikov neke družbe, ki prebiva na nekem teritoriju in je sposoben za delo, ne more zaposliti v skladu s svojimi fizičnimi in psihičnimi sposobnostmi ter s svojo strokovno kvalifikacijo ob običajni plači (Svetlik, 1985).*

zaposlitev (ali nekvalificiranimi delovnimi mesti) in *radikalizacijo*. Pomanjkanje služb in nezaposlenost mladih iz regije Bližnjega vzhoda in Severne Afrike sta sprožilna dejavnika, ki lahko vodita posameznika v radikalizacijo (Dunne, 2015). Frustracije posameznika ob občutku socialne krivde so potisni dejavnik, katerega različne ekstremistične skupine dobro izkoriščajo za novačenje. Raziskavi, ki sta ju izvedla Pedahzur (2006) in Sageman (2006), kažeta, da Hezbolah, Kurdska delavska stranka ter čečenske in palestinske skupine *rekrutirajo mlade brezposelne, osamljene, odtujene in marginalizirane moške*, ki se neuspešno vključujejo v družbo in skupnost. Merkl (v Brown et al., 2010) vidi podobnosti z marksističnimi terorističnimi skupinami, ki so v preteklosti tudi rekrutirale mlade brezposelne, neuspešne pri doseganju življenjskih ciljev in tiste brez možnosti umestitve v družbo. Enako ugotavlja tudi Johnsen (v Brown et al., 2010), in sicer v Jemnu Al Kaida ne rekrutira džihadistov, temveč mlade muslimanske moške brez jasnih (življenjskih) ciljev.

S stališča novačenja in rekrutiranja posameznikov v organizirane kriminalne združbe, je brezposelnost lahko etiketa ranljive osebe oziroma lahko poveča dovzetnost za nagrade in druge koristi, ki jih prinaša priključitev skupini ali organizaciji. T. i. model skupinsko rekrutiranje-novačenje (angl. *group-based recruitment model*) in model stroški vs. korist (angl. *cost/benefit model*) kažeta, da je *fizična ranljivost* posameznika pomembna komponenta procesa radikalizacije. Dejstvo, ki ga ne smemo zanemariti, je, da so sporočila za rekrutacijo oziroma novačenje usmerjena ciljno na posameznikovo kulturno, socialno in osebno ozadje. *Rekrutacijski kanali* prav s tem namenom delujejo na pristopu izkoriščanja krize in stiske ekonomsko deprivilegiranih posameznikov in jim za premagovanje osebnih travm obljublajo močne socialne vezi, ugled znotraj skupnosti ter dvig občutka lastne vrednosti (Jensen et al., 2018).

Brezposelnost in materialno pomanjkanje ter slabi življenjski pogoji v mikro in makro (družinskem, družbenem) okolju, so le nekateri dejavniki, ki posameznika lahko potisnejo v primež nasilnih ideologij, ki slonijo na lažnih obljubah in prelomljenih besedah skrajnežev.

Iz zapisanega lahko sklepamo, da celostnega profila radikaliziranega posameznika ni mogoče predlagati, saj se ta lahko od primera do primera razlikuje. Nekateri avtorji (Lafree et al., 2018; Silke v Verkuyten, 2018) so pri določitvi profila vsaj glede spola in starosti bolj jasni, in sicer pravijo, da so radikalizirani posamezniki pogosto *mladi odrasli moški*. Bhatia in Ghanem (2017) sta na vzorcu 8 arabskih držav⁶ preučevala, *kako izobrazba in brezposelnost vplivata na podporo nasilnega ekstremizma*. Rezultati raziskave kažejo, da je stopnja verjetnosti radikalizacije mladih brezposelnih Arabcev visoka. Ob tem poudarjata, da gre za *akutno težavo*, saj se stopnja brezposelnosti in podzaposlenosti skupaj z izobrazbo zvišuje in tako lahko mladi izobraženi dobijo delo – sicer v manj perspektivnih sektorjih.⁷ Preventivni ukrepi zoper radikalizacijo bi morali med

6 Alžirija, Egipt, Irak, Libanon, Palestina, Tunizija, Jemen in Katar.

7 Zaradi idealiziranih podob življenja v Islamski državi mladi strokovnjaki zapuščajo države, kar je zagotovo skrb vzbujajoče, pravi strokovnjak z Washingtonskega inštituta za politiko Bližnjega vzhoda Aaron Zelin. ISIS snubi tuje strokovnjake iz Sudana, Tunizije in Indije s strateških področij, kot je energetika (Maloof, 2015).

drugim vključevati tudi izobraževalne in delovne reforme, ki lahko neposredno ali posredno posameznika odvrtačajo od radikalizacije, dodajata avtorja.

3.2 Udeleženci⁸ nasilja v družini

Na vprašanje, ali so lahko fizično, psihično, spolno, ekonomsko nasilje in zanemarjanje⁹ kot oblika nasilja (v družini) dejavniki, ki vplivajo na posameznikovo odločitev za vstop na pot radikalizacije, ni enoznačnega odgovora. Bronner (v Khosrokhavar, 2017) ugotavlja, da se radikalizacija pogosto obravnava kot artikulacija med ekstremistično ideologijo in organiziranim nasilnim dejanjem. Vzporednice za pojav nasilnega dejanja, katerega povod ni *radikalna ideologija*, najdemo tudi v kriminalnih dejanjih, »klasičnem nasilju« ter nasilju, ki je posledica duševnih motenj in drugih bolezenskih stanj. Za mnoge posameznike je radikalna ideologija zgolj teoretična možnost in jih ne vodi v nasilno dejanje. O radikalizaciji, v strogem pomenu besede, govorimo, ko pride do konjunkcije obeh, pojasnjuje Khosrokhavar (2017).

V 3. členu Zakona o preprečevanju nasilja v družini je nasilje opredeljeno kot vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje ali zalezovanje žrtve in telesno kaznovanje otrok (Zakon o preprečevanju nasilja v družini, 2008). Pri nasilju gre za zlorabo moči osebe, ki nasilje povzroča, z namenom podrejanja in nadziranja žrtve nasilja (Centri za socialno delo Slovenije, 2020).

Mnenja nekaterih avtorjev (Saltman, 2016; Stewart v National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017) so, da sta izkušnja in (dolga) zgodovina nasilja v družinskem okolju lahko *vzrok za radikalizacijo* posameznika. Temu pritrjuje tudi Saltman (2016) z Inštituta za strateški dialog, ki pravi, da *vsakršno nasilje v družini vodi v radikalizacijo*. Trditev podkrepi s konkretnimi podatki Zveznega preiskovalnega urada (FBI), ki kažejo, da je bilo 16 % vseh množičnih morilcev v preteklosti že obtoženih povzročitve nasilja v družini. Podatki raziskave START¹⁰, ki je bila leta 2018 izvedena na vzorcu identificiranih ekstremistov v ZDA, kažejo, da je 12,7 % takih, ki imajo dokazano kaznivo dejanje nasilja v družini, 44 % pa je tistih, ki so povzročili druge oblike nasilja ali kaznivih dejanj (START, 2018). Priročnik *Homegrown Violent Extremist Mobilization Indicators* (Office of the Director of National Intelligence, 2019) med drugimi izpostavi nasilje v družini in surovo izživljanje nad živalmi kot pomembna dejavnika pri analizi okoliščin in določitev indikatorjev za radikalizacijo.

8 Udeleženci imajo za našo raziskavo dva pomena: (1) lahko govorimo o povzročitelju nasilja, ki odločilno vpliva na delovanje, ali (2) govorimo o žrtvi in opazovalcu, ki je udeležen pri/v dogodku.

9 Fizično nasilje (tepež, brcanje, daoljenje, porivanje, metanje predmetov, namerno uničevanje osebne lastnine, napad z orožjem ali drugimi predmeti); psihično nasilje (grožnje, zmerjanje, poniževanje, žaljenje, kritiziranje, omejevanje stikov z družino in prijatelji, ustrahovanje, ignoriranje, ljubosumni izpadi); spolno nasilje (siljenje v spolne odnose, prepoved uporabe kontracepcijskih sredstev, siljenje v gledanje pornografskega materiala); ekonomsko nasilje (jemanje denarja, samovoljno upravljanje s tujim premoženjem in/ali denarjem, neenakopravnost pri finančnih odločitvah, onemogočanje zaposlitve, izsiljevanje z denarjem) in zanemarjanje (opustitev ali pomanjkanje skrbi in nege za osebo, ki le-to potrebuje – otrok, starostnik, invalid, bolnik).

10 START – National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START, 2018).

Po mnenju Stewart (v National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017) pa je nasilje v družini lahko rdeči alarm (angl. *red flag*) za nasilni ekstremizem. Kot navaja, so prav množični morilci tisti, ki imajo v glavni zgodovino družinskega nasilja in gojijo zamere do žensk. Na podlagi analiz podatkov FBI o množičnih streljanjih v letih med 2009 in 2015 pa ugotavlja, da tisti, ki so ubili več kot štiri ljudi, prihajajo iz t. i. *disfunkcionalnih družin*. Čeprav za to povezavo ni strokovne razlage, Stewart (v National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017) vidi vzporednice med motivacijskimi dejavniki za *nasilje, kot sta* potrebi po *nadzoru in moči*, do katerih pa posameznik pride z ustrahovanjem in silo. Stewart omenja raziskavo START iz leta 2017, ki kaže povezavo med nasiljem v družini in kasnejšimi storjenimi nasilnimi dejanji posameznikov, ki so bili v preteklosti zlorabljeni – 55 % intervjuvancev je bilo v otroštvu fizično zlorabljenih, 21 % spolno zlorabljenih, 75 % jih je imelo duševne težave, 27 % pa je imelo težave z alkoholom ali prepovedanimi drogami.

Storilci nasilnih dejanj so pogosto posamezniki s travmatično izkušnjo iz otroštva, ki je posledica nasilja v družini. Vedenjski vzorci teh oseb so pogosto posledica preteklih izkušenj in so del nezavednega ozadja, ki ga oseba nosi s seboj. Kadar je udeleženec nasilja v družini povzročitelj in stori nasilje nad partnerjem ali drugim družinskim članom, pa lahko kasneje, tudi v drugih okoljih/okolicih, izvaja nasilna dejanja kot sredstvo za reševanje osebnih konfliktov. Spomin na morilski pohod Andersa Behring Breivika na Norveškem leta 2011 in bombni napad bratov Carnajev leta 2013 na bostonskem maratonu nas opomni, da lahko radikaliziran posameznik ali majhna skupina povzroči veliko zla. V obeh primerih so bili storilci v otroštvu fizično in psihično zlorabljeni (OSCE, 2019).

3.3.1 Brezposelnost in nasilje v družini

Vzrokov za radikalizacijo in dejavnike tveganja predhodno opisanih ranljivih skupin ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi posameznih dejavnikov znotraj ene skupine. Širše razumevanje brezposelnosti obsega raznovrstnost zapletenih dinamičnih procesov več dimenzij in številne vzročno-posledične dejavnike, tako na družbeni ravni kot ravni posameznika, tudi v povezavi z nasiljem v družini. Brezposelnost je v povezavi z družinskim nasiljem nemogoče iztrgati iz širšega konteksta okoliščin, ki jih oblikujejo splošno družbeni in negativni socialno-ekonomski dejavniki, posledice pa so neurejeni statusi, ločitveni postopki, izguba doma, neplačane preživnine in zdravstvena zavarovanja, sodni postopki itd. (Šimenc, 2015). Avtorica zato razume brezposelnost kot dinamično kategorijo v širšem kontekstu *ekonomske in/ali socialne izključenosti* posameznika, revščine, ekonomskega pomanjkanja ter neenakosti – v povezavi z družinskim nasiljem pa jo interpretira kot dejavnik tveganja in okoliščino, ki lahko vodi v dodatno marginalizacijo, viktimizacijo in druge oblike socialnoekonomskega izključevanja.

Dvosmerno povezavo med socialnoekonomskim položajem posameznika in nasiljem v družini prepoznavajo tudi slovenski strokovnjaki s področja varnosti in obrambe, ki v Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023 zapišejo, da je »*nasilje splošen družbeni problem, pri čemer obstajajo različne oblike nasilja, vsaka posebej pa vpliva na občutek varnosti in*

kriminaliteto nasploh. V vsaki izmed omenjenih oblik nasilja gre za specifičen sociološki položaj, povezan z mnogo dejavniki, ki posredno in neposredno vplivajo na posamezno nasilje. Tako na družinsko in medvrstniško nasilje ter nasilje nad ženskami lahko vpliva socialnoekonomski položaj posameznikov ...» (Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023, 2019).

4 RANLJIVOST ZA RADIKALIZACIJO SOCIALNO OGROŽENIH IN UDELEŽENCEV NASILJA V DRUŽINI

4.1 Raziskovalna metodologija

Raziskovalna metodologija je kombinacija kabinetnega in terenskega dela. Pregled znanstvene literature je namenjen teoretičnemu razumevanju fenomena radikalizacije, terensko delo z izvedbo intervjujev¹¹ pa pridobivanju informacij o percepciji radikalizacije. Intervjuvanci so bili predstavniki državnih institucij v Republiki Sloveniji, ki pokrivajo področje zaposlovanja, družinske politike, družinskega razmerja, socialnega varstva in izvajajo socialnovarstvene storitve. V raziskavi je sodelovalo 12 predstavnikov Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Zavoda RS za zaposlovanje in predstavniki centrov za socialno delo iz osrednjeslovenske in gorenjske regije. Od treh območnih služb Zavoda RS za zaposlovanje smo prejeli kratka poročila o dogodkih, ki so jih obravnavali kot incidente, o nekaterih vprašanih in dilemah obravnavane tematike smo se pogovarjali tudi s predstavniki policije. Za proučevanje percepcije radikalizacije laične javnosti smo izvedli spletno anketo med študenti Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru, vrnjenih veljavnih anket je bilo 544. V raziskavo smo tako zajeli osebe s strokovnim znanjem in izkušnjami s področij nasilja, kriminalitete in radikalizacije ter laično javnost, ki s področja obravnavane teme nimajo strokovnega znanja ali specifičnega razmerja.

4.2 Ranljivost brezposelnih in udeležencev nasilja v družini

Anketirani študenti Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru menijo, da na razvoj nasilnega ekstremizma in krepitve radikalizacije med drugim vpliva slab socialnoekonomski položaj, 28 % vprašanih pa vidi dokaj močno korelacijo med socialnoekonomskimi razmerami in morebitno radikalizacijo. *Pripadniki verskih skupin in brezposelni* so po mnenju vprašanih najbolj ranljivi oziroma dovzetni za radikalizacijo in nasilni ekstremizem, da osebne travme in stiske zelo oziroma

¹¹ Vprašalnik za izvedbo intervjujev je vključeval 13 vprašanj in dve kontrolni vprašanji. S kontrolnima vprašanjema smo preverjali poznavanje področja radikalizacije in zanimanje za to temo. Z osnovnimi vprašanji smo pri intervjuvancih preverjali percipiranje radikalizacije v njihovih institucijah, terminološke razlage radikalizacije in ali pri tekočem delu lahko zaznavajo radikalizacijo. Zanimalo nas je, ali imajo z radikalizacijo že izkušnje, ali pri svojem delu lahko prepoznajo ranljive osebe in dejavnike tveganja, kaj so po njihovem mnenju zgodnji indikatorji za radikalizacijo ter ali imajo pravne osnove in predvidene postopke/ukrepe za ustrezno ravnanje. Spraševali smo po pravnih in sistemskih omejitvah, po odgovorni osebi za področje radikalizacije, po usposabljanju in izobraževanju na področju radikalizacije, sodelovanju z drugimi akterji na tem področju in po razpoložljivih finančnih.

močno vplivajo na spodbujanje in netenje sovraštva, pa jih meni polovica vprašanih. *Centri za socialno delo, nevladne organizacije in izobraževalne institucije* so na področju preprečevanja radikalizacije in nasilnega ekstremizma povprečno učinkoviti, 19 % vprašanih pa jih meni, da centri za socialno delo na tem področju naredijo premalo. Da lahko mediji, izobraževalne institucije, vlada, obveščevalne službe in verske organizacije na področju preprečevanja radikalizacije naredijo več od centrov za socialno delo, anketiranci pripisujejo področju in naravi dela.

Na podlagi opravljenih intervjujev s predstavniki državnih institucij v RS, ki pokrivajo področje zaposlovanja, družinske politike, družinskega razmerja, socialnega varstva in izvajajo socialnovarstvene storitve ugotavljamo, da sogovorniki področja radikalizacije in nasilnega ekstremizma ne poznajo dobro ter da za prepoznavanje dovzetnih/ranljivih oseb nimajo indikatorjev/smernic in orodij za ustrezno ukrepanje. Radikalizacijo in nasilni ekstremizem povezujejo z drugimi pojavnimi oblikami nasilja, s tistimi bolj prepoznavnimi oziroma z najpogostejšimi (tradicionalnimi) oblikami, kot so fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje. Na podlagi tega spoznanja smo intervjuvance spraševali le po zaznavanju nasilja, ki je usmerjeno proti zaposlenim in instituciji ali na širše družbeno okolje oziroma se izvaja znotraj družin, med ožjimi družinskimi člani in sorodniki. Kot ugotavljajo strokovnjaki (Khosrokhavar, 2017; Saltman, 2016; Stewart v National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017), so te oblike nasilja lahko (v kasnejši dobi življenja) tudi povod/vzrok za radikalizacijo in nasilni ekstremizem.

Na centrih za socialno delo posredujejo in nudijo strokovno pomoč pri fizičnem in psihičnem nasilju v družinah, med družinskimi člani in sorodniki, spolnih zlorabah ter drugih kriznih situacijah, povejo sogovorniki. Posredujejo pri nasilju nad otroki kot najranljivejši družbeni skupini, ženskami (tudi moškimi, čeprav ti redko nasilje prijavijo), invalidi, starejšimi osebami in osebami s posebnimi potrebami. Pomoč in druge storitve poleg žrtvam nudijo tudi povzročiteljem nasilja, ki enako kot žrtve potrebuje strokovno pomoč. V zadnjih letih zaznavajo porast nasilnih dejanj mladoletnikov nad svojimi starši, vzroke za to vidijo v splošnem trendu permisivne vzgoje, prestavljanju meja, odsotnosti staršev, njihovi nemoči in bolezenskih motnjah.

Sogovorniki kot potencialno ranljivo skupino prepoznajo *mlade moške, mladostnike iz disfunkcionalnih in nestabilnih družin*, ki v domačem okolju doživljajo nasilje, oziroma tiste mlade, ki so ponotranjili napačne vzorce od najbližjih ali iz okolice in so posledično lahko čustveno prikrajšani. Kot ranljivo skupino vidijo tudi posameznike iz družin z *nizkim socialnoekonomskim statusom*, ki je lahko posledica *brezposelnosti*, ter iz družin, v katerih so prisotni *alkohol, droge in različne psihofizične bolezni*. Sogovorniki dodajajo, da visoko izobražene in socialno dobro situirane družine niso izvzete iz konkretnih primerov. Poudarijo primer psihičnega nasilja, za katerega vzroke pripisujejo *narcistično osebnostni motnji*, ki je posledica pomanjkanja *empatije* ter temelji na *čustveni prefinjenosti in manipulaciji*. Fizičnega nasilja opažajo več pri moških osebah, psihičnega in verbalnega nasilja pa je več pri ženskah. *Socialnopsihološka dinamika odnosov* v družini ali med njenimi posamezniki je odvisna od številnih dejavnikov in situacijskih okoliščin, ki lahko povzročijo destabilizacijo družine in ranljivost njenih članov, še dodajajo sogovorniki.

Ugotavljamo, da dejavnike tveganja za nasilje v družini, ki lahko vodi v radikalizacijo, po Ranstorpovi tipologiji prištevamo med *travme* in *druge sprožilne mehanizme*, ki vključujejo psihološke »poškodbe« iz otroštva, posttravmatski sindrom ali psihološke težave. Kadar je udeleženec družinskega nasilja *povzročitelj*, potem lahko govorimo o t. i. dejavniku *fascinacija nad nasiljem*. Posledice nasilja v družini so *osebne stiske* in *krize* ter *psihološka in fizična ranljivost*, ki na posamezniku puščajo travmatične posledice – te pa lahko vodijo v čustveno nestabilnost.

Žrtve nasilja, ustrahovanj in groženj so tudi zaposleni na institucijah. Na Zavodu RS za zaposlovanje tovrstne dogodke obravnavajo kot enkratne, če se ti pojavijo večkrat, potem jih obravnavajo kot *sistematične vedenjske vzorce določene osebe*. Med nasilna dejanja sogovorniki prištevajo nespoštovanje, aroganco, grobo žaljenje in resnejše groženje ter tudi fizične napade in uničevanje/poškodovanje tuje lastnine. Običajno gre za zaplete s težavnimi osebami, ki jih je v preteklosti že obravnavalo strokovno osebje (zdravniki in policisti). Sogovorniki takšna dejanja pripisujejo *duševnim težavam* oziroma drugim čustvenim stanjem. Postopki za ravnanje zaposlenih v primerih incidenta so jasno opredeljeni in se izvajajo po načelu *ukrepanje – obveščanje*, v sodelovanju s policijo ali drugimi pristojnimi službami. Sogovorniki nobenega od *evidentiranih primerov nasilnega dejanja ne povezujejo z radikalizacijo ali nasilnim ekstremizmom*.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti kot drugostopenjski organ s posamezniki in družinami nima pogostih neposrednih stikov. Sogovornik pove, da centralnega registra podatkov o evidentiranih grožnjah ali nasilnih dejanjih na prvostopenjskih organih, ki ukrepe izvajajo neposredno in delujejo na terenu, ne vodijo.

V centrih za socialno delo obravnavajo tudi primere mladoletnih moških migrantov iz Afganistana, Pakistana in Sudana. Kot razloge za pobeg iz svojih držav sogovornica navaja beg pred vojno in umik pred političnimi ter ideološkimi pritiski. Z migranti in begunci se srečujejo tudi na Zavodu za zaposlovanje, kjer imajo za njihovo integracijo v delovno okolje pripravljene posebne programe, omogočajo jim različna usposabljanja ter jim ob razgovoru z delodajalcem nudijo spremstvo na terenu in ustrezno usposobljeno ekipo. Nobena institucija, vključena v raziskavo, od migrantov in beguncev ne zaznava nasilnih dejanj.

Intervjuvanci so si glede stališča do medinstitucionalnega sodelovanja in povezovanja enotni, in sicer menijo, da gre za primer dobre prakse, še posebno pri izvajanju ukrepov za preprečevanja nasilja v družini, kjer sodeluje tudi policija, izobraževalne in zdravstvene institucije (psihiatrične ustanove) ter sodišče in tožilstvo. Sodelovanje je dobro tudi z nevladnimi in humanitarnimi organizacijami.

4.3 Indikatorji za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini

Nabor indikatorjev za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini smo pripravili na podlagi empiričnih izsledkov. Univerzalnega seznama indikatorjev, s katerim bi lahko neovrgljivo potrdili, da se posameznik radikalizira oziroma je za radikalizacijo dovzeten, ni in ga tudi v okviru te raziskave ne moremo predlagati. V nadaljevanju navajamo indikatorje, ki jih sogovorniki v naši raziskavi prepoznavajo pri svojem delu.

Kot že uvodoma zapisano, je pri oblikovanju orodij za spremljanje in zgodnje opozarjanje na radikalizacijo ali nasilni ekstremizem pomembno poznavanje dejavnikov tveganja, ki na posameznika vplivajo posredno ali neposredno. Dejavniki tveganja in predlagani indikatorji temeljijo na predpostavki, da je radikalizacija dinamičen, večstopenjski in večplasten proces, ki se začne zaradi prepletanja več potisnih in vlečnih dejavnikov v okolju, ki to dopušča (ugodnem okolju). Pri analizi se opiramo na dejavnike tveganja na ravni posameznika, pri katerem lahko identificiramo t. i. *vedenske* in *socialno-psihološke* indikatorje, ki kažejo na njegovo morebitno dovzetnost za radikalizacijo.

Tabela 1:
Vedenjski in socialno-psihološki indikatorji ranljivih skupin socialno ogroženi in udeleženci nasilja v družini

VEDENJSKI INDIKATORJI	<ul style="list-style-type: none"> • osamljenost, odtujenost in samoizključitev posameznika iz skupnosti – socialna izolacija • nenadna prekinitve stikov in vezi z družinskimi člani in prijatelji • stiki s kriminalnimi in ekstremističnimi skupinami • posedovanje propagandnega gradiva, drugih gradiv, povezanih z radikalizacijo ali nasilnim ekstremizmom • pisanje manifestov – načrtovanje umorov, napadov • spreminjanje imen, fizičnega videza • razočaranje, občutek ponižanja • izražanje jeze zaradi socialne krivice • nagnjenost k napačnemu razumevanju situacij, dovzetnost za teorije zarote in izmišljotine • korenito spreminjanje mišljenj/razmišljanj • neracionalno zavračanje vsakršnih predlogov s strani uradnih oseb • hujša kriminalna dejanja in prekrški (grafiti, uničevanje tuje lastnine) • stopnjevanje verbalnih groženj do uporabe fizične sile • poveličevanje mučeništva in nasilja, izražanje skrajnih stališč, nasilne demonstracije
SOCIALNO-PSIHOLOŠKI INDIKATORJI	<ul style="list-style-type: none"> • socialna marginalizacija in diskriminacija • omejena socialna mobilnost in omejeno izobraževanje • pomanjkanje socialnih vezi • materialno pomanjkanje – revščina • težave pri kontroliranju jeze • narcistična osebnostna motnja • čustvena prikrajšanost – ponotranjenje napačnih vzorcev od najbližjih ali iz okolice • občutek žrtve in nemoči • togo razmišljanje • težave v duševnem zdravju • nejasni ali nedoločeni (življenjski) cilji • disfunkcionalne in nestabilne družine • razveza s partnerjem, ki vodi v veliko osebno stisko • nasilje mladoletnih oseb nad starši – permissivna vzgoja, prestavljanju meja, odsotnosti staršev, nemočni starši, bolezenska stanja • alkoholizem, zloraba prepovedanih substanc in različna bolezenska stanja (psihična, fizična) • druge oblike psiholoških stisk, ki so posledica strahu in negotovosti

V obeh proučevanih ranljivih skupinah indikatorje prepoznamo kot posledice splošno družbenih, socialno-ekonomskih in socialno-psiholoških dejavnikov, ki na posameznika vplivajo posredno ali neposredno ter oblikujejo njegovo identiteto, vrednote, prepričanje in vedenje. Da dejavnike tveganja za radikalizacijo socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za tesno povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi posameznih dejavnikov znotraj posamezne skupine, zapišemo že uvodoma. Na podlagi izvedenih intervjujev ugotavljamo, da iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini

identificiramo v obeh skupinah. Zavod RS za zaposlovanje z razliko od centrov za socialno delo prepozna manj indikatorjev in še te bolj vedenjske, kar gre pripisati področju in naravi dela – hitra obravnava posameznika na okencu, pogovor z različnimi referenti, spremljanje posameznika krajše časovno obdobje, tuje okolje ter prisotnost drugih oseb.

Uvodoma zapisano hipotezo, da *iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje morebitne radikalizacije lahko identificiramo tako v ranljivi skupini socialno ogroženi kot v skupini udeleženci nasilja v družini*, z rezultati raziskave potrjujemo.

5 ZAKLJUČEK

Dejavnikov tveganja za radikalizacijo ranljivih skupin socialno ogroženi – brezposelni in udeleženci (žrtve in povzročitelji) nasilja v družini ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi posameznih dejavnikov znotraj posamezne skupine. Brezposelnost je v povezavi z nasiljem v družini del širšega konteksta okoliščin, ki jih oblikujejo socialno-psihološki, splošno družbeni in socialno-ekonomski dejavniki, pri čemer iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje morebitne radikalizacije lahko identificiramo tako v ranljivi skupini socialno ogroženi kot v skupini udeleženci nasilja v družini. Sogovorniki v raziskavi kot potencialno ranljivo skupino prepoznajo mlade moške, mladostnike iz disfunkcionalnih in nestabilnih družin, ki v domačem okolju doživljajo nasilje, oziroma tiste mlade, ki so ponotranjili napačne vzorce od najbližjih ali iz okolice in so posledično lahko čustveno prikrajšani. Kot ranljivo skupino vidijo tudi posameznike iz družin z nizkim socialnoekonomskim statusom, ki je lahko posledica brezposelnosti. V raziskavi identificirani t. i. vedenjski in socialno-psihološki indikatorji lahko kažejo na posameznikovo morebitno dovzetnost za radikalizacijo.

Medtem ko ocene tveganja, spremljanje in preprečevanje kaznivih/kriminalnih dejanj, ki lahko ogrozijo nacionalno varnost, spadajo v pristojnost varnostnih in obveščevalnih služb, imajo pri zgodnjem prepoznavanju in naslavljanju tveganj za radikalizacijo pomembno vlogo tudi drugi akterji na lokalni ravni. V raziskavi smo identificirali centre za socialno delo in območne službe Zavoda RS za zaposlovanje kot pomembna akterja, ki bi lahko s sistemskim pristopom pripomogla pri preprečevanju radikalizacije že na mikro ravni – ravni posameznika, družine ali manjše skupine.

V Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023 (2019) strokovnjaki izpostavljajo pomembnost lastnih vlog resorjev, še posebno tistih katerih operativa se na terenu prva srečuje s pojavnimi oblikami radikalizacije. Kot primarne ciljne skupine, ki bi lahko prispevale k učinkovitejšemu preprečevanju, omenjajo družino, socialno delo, šolstvo, zdravstvo in zapore. Rezultati raziskave lahko deloma pripomorejo tudi k prepoznavanju vlog posameznih organov in institucij ter njihovo postopno vključevanje v model za spremljanje radikalizacije v RS. Ocenjujemo, da bi imeli prav centri za socialno delo lahko izrazito pomembno vlogo, saj delujejo lokalno ter imajo dober vpogled v stanje in razmerja v družinah. Za pomoč žrtvam in povzročiteljem nasilja (v družini) pa imajo ustrezno usposobljene svetovalne in socialne delavce. Rezultati

raziskave so lahko dobra osnova za umestitev indikatorjev za preprečevanje radikalizacije v že aktualne Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini oziroma v druge zakonske in siceršnje pravne okvire, ki urejajo podobna področja. Zavod RS za zaposlovanje lahko indikatorje za prepoznavanje radikalizacije vključi v t. i. *Priporočila in postopke v primerih izrednih dogodkov ogrožanja zaposlenih*, kjer so opredeljeni že postopki in ukrepi za ravnanje v primeru terorističnega napada in ogrožanja z najavo eksplozivnega telesa. Intervjuja s predstavniki nevladne organizacije *Društvo za nenasilno komunikacijo* nismo izvedli, vendar menimo, da bi organizacija v modelu za spremljanje radikalizacije lahko imela vidno vlogo, saj so njena glavna prizadevanja zmanjševati toleranco do nasilja v družbi in pomoč tako žrtvam nasilja kot osebam, ki nasilje povzročajo.

Sogovorniki v naši raziskavi se strinjajo, da je medinstitucionalno sodelovanje dobro, a hkrati poudarijo potrebo po opredelitvi jasnih nalog in vlog posameznih akterjev ter izboljšanju mehanizmov za usklajeno delovanje horizontalnih in vertikalnih ravni državnih resorjev in drugih (ne)vladnih institucij/organizacij. Z raziskavo ugotavljamo tudi, da imajo vse sodelujoče institucije dovolj finančnih sredstev za izobraževanja in usposabljanja kot tudi za izvajanje tematskih projektov ter za uvajanje novih ukrepov in postopkov za prepoznavanje radikalizacije.

UPORABLJENI VIRI

- Abbas, T. (2007). *Islamic political radicalism. An european perspective*. University Press Ltd.
- Bhatia, K. in Ghanem, H. (2017). *How education and unemployment affect support for violent extremism? Evidence from eight Arab countries*. Global Economy and Development. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/03/global_20170322_violent-extremism.pdf
- Brown, M. E., Coté, Jr. O. R., Lynn-Jones, S. M. in Miller, S. E. (2010). *Contending with terrorism roots, strategies, and responses*. MIT Press.
- Buzawa, E. S., Buzawa, C. G. in Stark, E. D. (2015). *Responding to domestic violence: The integration of criminal justice and human services*. SAGE Publications.
- Centri za socialno delo Slovenije. (2020). *Preprečevanje nasilja v družini*. Pridobljeno na <https://www.csd-slovenije.si/delovna-podrocja/#varstvo-odraslih>
- Cvahte, B. (2004). *Revščina in socialna izključenost oziroma vključenost*. Varuh človekovih pravic RS. http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradiva-izjave/govori-referati-in-clanki/novice/detajl/revscina-in-socialna-izkljucenost-oziroma-vkljucenost/?L=&cHash=95c32a75437dc2a344_c985408854dd67
- Dunne, M. (2015). *Is unemployment to blame for radicalization?* World economic forum. <https://www.weforum.org/agenda/2015/05/is-unemployment-to-blame-for-radicalization/>
- Dzhekova, R., Mancheva, M., Stoynova, N. in Anagnostou, D. (2017). *Monitoring radicalisation: A framework for risk indicators*. Center for the Study of Democracy. <http://old.csd.bg/artShow.php?id=17916>
- Global Counterterrorism Forum. (2015). *Initiative to address the life cycle of radicalization to violence*. <https://theiij.org/wp-content/uploads/English-Neucha--tel-Memorandum-on-Juvenile-Justice.pdf>

- Global Center on Cooperative Security. (2018). *Recommendations for the consideration of the counter-terrorism committee in the adoption of the 2018 addendum to the Madrid guiding principles*. https://www.globalcenter.org/wp-content/uploads/2018/11/18Nov28_Recommendations-Addendum-Madrid-Principles.pdf
- Hvalič Touzery, S. (2018). *Socialna izključenost*. Inštitut Antona Trstenjaka. <http://www.inst-antontrstenjaka.si/gerontologija/slovar/1026.html>
- Hudson, R. A. (1999). *Sociology and psychology of terrorism: Who becomes a terrorist and why?* Library of Congress, Federal Research Division. <https://www.hsdl.org/?view&did=3801>
- Ignjatović, M. (2002). *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Založba FDV.
- Jensen, M. A., Atwell Seate, A. in James, P. A. (2018). Radicalization to violence: A pathway approach to studying extremism, terrorism and political violence. *Terrorism and Political Violence*. <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1442330>
- Khosrokhavar, F. (2017). *Radicalization: Why some people choose the path of violence*. The New Press.
- Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M. in Gunaratna, R. (2014). The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Advances in Political Psychology*, 35(1), 69–93.
- Lafree, G., Jensen, M. A., James, P. A. in Safer-Lichtenstein, A. (2018). Correlates of violent political extremism in the United States. *Criminology*, 56(2), 233–268.
- Maloof, M. F. (2015). *ISIS recruiting engineers, doctors, accountants, reporters*. WND.com. <http://www.wnd.com/2015/02/isis-runs-help-wanted-ads-for-professionals/>
- Muršič, M. (2012). Prekiniti krog nasilja (za varnejše družine in vzgojno-izobraževalne zavode). V M. Marušič (ur.), *(O)krog nasilja v družini in šoli* (str. 7–42). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. http://nenasilje.inst-krim.si/images/docs/inst-krim_okrog-nasilja-v-druzini-in-soli.pdf
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2017). *Countering violent extremism through public health practice: Proceedings of a Workshop*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/24638>
- Office of the Director of National Intelligence. (2019). *Homegrown violent extremist mobilization indicators*. https://www.dni.gov/files/NCTC/documents/news_documents/NCTC-FBI-DHS-HVE-Mobilization-Indicators-Booklet-2019.pdf
- Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE]. (2014). *Preventing terrorism and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism: A community-policing approach*. <https://www.osce.org/secretariat/111438?download=true>
- Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE]. (2019). *Understanding the role of gender in preventing and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism: Good practices for law enforcement*. Druckerei Ferdinand Berger & Söhne GmbH. <https://www.osce.org/secretariat/420563>

- Pedahzur, A. in Perlinger, A. (2006). Introduction: Characteristics of suicide attacks. V A. Pedahzur (ur.), *Root causes of suicide terrorism: The globalization of martyrdom* (str. 1–12). Routledge.
- Rabasa, A. in Benard, C. (2015). *Eurojihad. Patterns of Islamist radicalization and terrorism in Europe*. Cambridge University Press.
- Ranstorp, M. (2016). The root causes of violent extremism. *RAN issue paper, 2016*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_root-causes_jan2016_en.pdf
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023. (2019). *Uradni list RS*, (43/19).
- Sageman, M. (2006). Islam and Al Qaeda. V A. Pedahzur (ur.), *Root causes of suicide terrorism: The globalization of martyrdom* (str. 122–131). Routledge.
- Saltman, E. M. (2016). *Orlando and Nice attacks: Domestic violence links to radicalisation*. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-36861840>
- START. (2018). *Pre-radicalization criminal activity of United States extremists. Research brief*. https://www.start.umd.edu/pubs/START_PIRUS_PreRadCriminal_Activity_ofUSExtremists_Jan2018.pdf
- Stern, J. (2016). Radicalization to extremism and mobilization to violence: What have we learned and what can we do about it? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 668(1), 102–117.
- Svetlik, I. (1985). *Brezposelnost in zaposlovanje*. Delavska enotnost.
- Šimenc, J. (2015). Brezposelnost. V M. Vah Jevšnik (ur.), *Nasilje v družini in ranljive skupine: Končno poročilo o raziskavi POND SiZdrav* (str. 55–69). ZRC SAZU; Družbenomedicinski inštitut. http://www.prepoznajnasilje.si/docs/default-source/izdelki/porocilo_ds4_mvj_final.pdf?sfvrsn=4
- Veldhuis, T. in Staun, J. (2009). *Islamist radicalisation: A root cause model*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael. https://www.diis.dk/files/media/publications/import/islamist_radicalisation.veldhuis_and_staun.pdf
- Verkuyten, M. (2018): Religious fundamentalism and radicalization among Muslim minority youth in Europe. *European Psychologist*, 23(1), 21–31.
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini. (2008, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (16/08, 68/16 in 54/17).

O avtorici:

Mag. Anja Kolak, raziskovalka in doktorska kandidatka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Njeno raziskovalno delo je usmerjeno na področje sprejemanja in uporabe sodobnih tehnologij v različnih delovnih okoljih. E-pošta: anja.kolak@fdv.uni-lj.si